

REPREZENTIVNI DVORAC U VIROVITICI NA MJESTU NEKADAŠNJE TVRĐAVE

Virovitički zaštitnici sv. Florijan, sv. Emigdije i sv. Rok stoljećima su čuvali grad od požara potresa i kuge, koji su nerijetko razarali grad. Posljedica tih razaranja jest najstarija sačuvana arhitektura, ona iz doba baroka. Razvivši se na važnoj rimskoj prometnici Via Magna, koja je povezivala Poetovio (Ptuj) na zapadu i Mursu (Osijek) na istoku, i to na južnom završetku velike panonske ravnice kojom su harali Mongoli i Turci, nakon kojih se grad ipak uvijek iznova podizao - Virovitica se smjestila na sredini između dvaju oduvijek važnih hrvatskih gradova, Varaždina i Osijeka. Između sjevernih obronaka pitome Bilogore i hirovite rijeke Drave, koja je oduvijek dijelila Hrvatsku od Ugarske (Mađarske), stoji grad i u njemu jedan od najreprezentativnijih i najvećih dvoraca sjeverne Hrvatske. Podravina počinje s Ludbregom na zapadu, a završava s Viroviticom, jer istočnije od nje stanovnici se i danas nazivaju i smatraju Slavoncima, a ne Podravicima.

Virovitička tvrđava nakon oslobođenja od Turaka (početak 18. stoljeća)

PEJAČEVIĆ CASTLE IN VIROVITICA

Virovitica was a royal estate already in the 13th century, and there are many early records confirming existence of noble palaces in the area. The first written record of a fortified manor dates back to the 15th century, and was probably made immediately after completion of the estate. During Turkish times, the town and its fortress presented no special distinguishing features. After liberation and withdrawal of Turks from Slavonia, the Virovitica fortress fell into disrepair and, in the late 18th century, it was demolished in order to make room for a new castle. The owners changed with times, and the period of greatest glory of the estate was when it was owned by the noble family of Schaumburg-Lippe. The castle, a single story edifice of rectangular plan, was built by Pejačević counts. This castle has for many years accommodated the city museum and its protected gardens suffered heaviest damage during construction and recent renovation of the municipal swimming pool.

Virovitica se spominje među prvim naseljima u sjevernoj Hrvatskoj. Od slavonskoga hercega Kolomana, brata ugarsko-hrvatskoga kralja Bele IV., dobila je 1234. godine položaj povlaštenoga trgovišta, a to je značilo gradske povlastice i slobostine koje tada još nije imao ni Gradec (Zagreb). Da je Virovitica u srednjem vijeku imala izuzetan položaj i značenje u prostoru sjeverne Hrvatske, potvrđuju mnogi povijesni podatci. Ugarsko-

Dorisana katastarska karta, 1862. (1900.)

hrvatski kraljevi tijekom 13. stoljeća često su boravili u svom dvorcu u Viroviti, koji je bio sjedište kraljevskoga posjeda i sjedište Virovitičke županije. Kovnica novca u Virovitići postoji već u doba hercega Kolomana, a u doba kralja Stjepana V. u Virovitići se od 1270. do 1272. godine kovao novac za Hrvatsku i Slavoniju. U Virovitići se spominje 1281. franjevačka crkva sv. Marije, 1290. dominikanci grade crkvu sv. Spasa, a 1334. godine spominje se župna crkva sv. Kuzme i Damjana. Sve to govori o osobitoj životnosti srednjovjekovne Virovitice.

Budući da je Virovitica bila kraljevski posjed, u njoj se od 13. stoljeća spominje kraljevska palača, a u doba

Središte Virovitice snimljeno 1956. godine

kralja Sigismunda izgrađeni su (vjerojatno početkom 15. stoljeća) novi kraljevski dvori (kraljeve i kraljičine kuće). Vlastelinska tvrđava (castrum) spominje se prvi put u darovnici kralja Matijaša Korvina iz 1474., a vjerojatno je izgrađena između 1453. i 1474. godine. O njezinu izgledu i veličini ne znamo mnogo. Pretpostavlja se da su vanjske granice tvrđave bile oko 90 x 100 metara. Bila je opasana debelim zidovima i s četiri kule, te okružena širokim, vodom ispunjenim grabištem. Pošto su Turci osvojili tvrđavu 2. kolovoza 1552., pretvorili su je u pravi islamski grad koji se ničim nije osobito isticao osim što je imao vojnu vrijednost na sjevernoj granici Osmanlijskoga Carstva. Evlija Čelebija doživio je oko 1663. godine Viroviticu kao tijesan grad četverouglastog oblika, obzidan čvrstim zidovima i smješten među drvećem. Brojni bakropisi koji prikazuju Viroviticu kad je bila oslobođena od Turaka 1684. godine, ali i poslije, nikada nisu bili istraženi i potvrđeni arheološkim iskopavanjima. Nakon 132 godine turske vlasti, Viroviticu je 25. srpnja 1684. oslobodila carska vojska s generalom Jakobom Lesliejem na čelu. Odmah su počele pripreme za obnovu tvrđave, osobito na-

kon što je general Leslie 1685. zapalio poznati Sulejmanov most u Osijeku. Vojne vlasti izradile su tada plan za jaku utvrdu u Virovitici. Tada još nitko nije slutio da će Turci već 1687. godine biti protjerani iz većega dijela Slavonije i da Virovitica neće biti više pogranični grad. Ne pomišlja se više na izgradnju nove tvrđave, nego se održava stara. Od tada srednjovjekovna virovitička tvrđava pomalo propada, tako da je njemački putopisac Taube nakon obilaska 1777. godine spominje kao poluopustošenu i u lošem stanju. Potkraj 18. stoljeća

započinje rušenje stare tvrđave kako bi se na njezinu mjestu izgradio novi dvorac.

U posljednjih sedam i pol stoljeća Virovitice, urbanističko-arhitektonska jezgra mjesta jest srednjovjekovna tvrđava koja je početkom 19. st. zamijenjena dvorcem. Usprkos novim, arhitektonski i urbanistički neuspjelim i za Viroviticu previsokim zgradama iz šezdesetih godina 20. st., dvorac je i nadalje glavno kompozicijsko obilježje grada. Svojim položajem na blagom uzvišenju u središtu grada i usred dravske ravnice, dvorac je glavni nositelj identiteta Virovitice. Kao sjedište feudalne gospoštije, najprije u srednjovjekovnoj tvrđavi, a poslije u dvorcu, te kao naselje kojega su se stanovnici grčevito borili za očuvanje olakšica, Virovitica se razvijala kao dvostruki grad - feudalni i građanski. Zbog toga je dolazilo, osobito od 18. stoljeća, do čestih sukoba koji su najčešće završavali pobjedom i nadmoći zemaljskoga gospodara, virovitičkoga feudalca. Tijekom duge povijesti u Virovitici su se izmijenili mnogi gospodari. Virovitica je bila dugogodišnji posjed ugarskih kraljica i kraljeva. Kralj Sigismund založio je 1429. kraljevsku palaču i gospoštiju za 10.000 forinti domaćim plemićima Mirku i Ivanu, sinovima Nikole vojvode od Marczalyja. Kada su Marc-

Južno perivojno pročelje iz 1896. godine

zalyji izumrli, kralj Matijaš Korvin dodijelio je virovitički posjed najprije Bertoldu Eldenbachu, zatim Nikoli Čuporu (*Csupor*), a nakon izumrća Čupora Nikoli Banfiću (*Bánffy*). Banfići su ostali gospodari Virovitice do dolaska Turaka. Nakon oslobođenja od turske vlasti, Virovitica je bila najprije pod upravom carske vojske, a od 1698. pod upravom Dvorske komore. Budući da se Banfići nisu javili, kralj Karlo VI. Potpisao je 19. prosinca 1726. darovnicu kojom knez Joseph Flock de Cordona (na temelju zahtjeva od 20. svibnja iste godine) postaje vlasnik Virovitice i virovitičke gospoštije. Vlasništvo se prenosi njegovom muškom potomstvu zauvijek, a ženskom uz naknadu od 40.000 forinti. Knez Cordona i njegova kćerka posjedovali su Viroviticu 23 godine. Darovnicom kraljice Marije Terezije od 29. kolovoza 1749. i 23. siječnja 1750. virovitičko imanje s utvrdom dobili su Marko III. barun Pejačević, prvi srijemski veliki župan, i njegovi rodaci Josip, Henrik i Ignjat, i to kao naknadu za dio gospoštije Mitrovica, koja je pripojena Vojnoj krajini. Muškom potomstvu kraljica je dodijelila Viroviticu zauvijek, a ženskom uz plaćanje svote od 37.000 forinti i uz nadoknadu za melioracije.

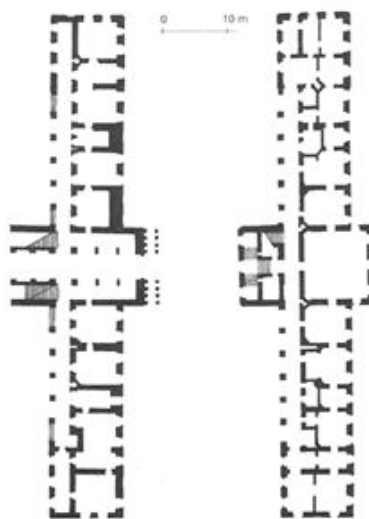
Obitelj Pejačević (*Pejacsevich*) posjedovat će Viroviticu 90 godina. Dvorac i virovitičko vlastelinstvo kupuje 1841. godine za trideset pet milijuna kruna njemački knez Wilhelm Schaumburg-Lippe. Njegova će obitelj nakon 70 godina prodati to golemo imanje, koje je u tih sedam desetljeća bilo i znatno uvećano. Posjed su preuzele 1910. godine Ugarska opća veresijska banka i Dresdenska banka, koje su veći dio posjeda rasprodale, rasparceliravši vlastelinstvo na 54 imanja i veća posjeda. Virovitičko i slatinsko imanje kupio je 1911. godine Ivan grof Drašković za 43,5 milijuna kruna, Brodska imovna općina iz Vinkovaca kupila je veći dio šuma, a doseljeni su Nijemci kupili pustare. Nakon Prvoga svjets-

kog rata, tadašnja općina trgovišta Virovitice nije iskoristila priliku za kupnju dijela nekadanjega vlastelinstva na području Virovitice, nego su imanja dospjela u posjed doseljenih Nijemaca, koji su te posjede držali do 1945. g. U međuvremenu, Virovitica je 31. prosinca 1921. dobila položaj grada. Gradsko je zastupstvo 5. svibnja 1930. donijelo odluku o kupnji dvorca sa šest jutara perivoja. Nakon Drugoga svjetskog rata veći je dio virovitičkoga vlastelinstva postao državno odnosno društveno vlasništvo.

Pogled na dvorac i park sa sjevera (1980. godine)

Kada je virovitička gospoštija bila u posjedu kneza Cordone, napravljen je 1736. godine popis stanovništva s njihovim imovnim stanjem. Sastavljač popisa bio je vlastelinski upra-

Tloris prizemlja i prvoga kata dvorca

vitelj Andreas Leopold Tuskay. Prema tom popisu, vlastelinstvo je obuhvaćalo, osim Virovitice, 27 sela sa 783 domaćinstva, gdje se nalazilo: 533 konja, 628 volova, 1327 krava i junadi, 476 ovaca i koza, 3412 svinja i 289 košnica pčela te 837 stabala šljiva i 6 mlinova vodenica na Dravi. Obrađivalo se 1493 motike vinograda, 3614 jutara oranica i 1940 kosaca sjenokoša. U doba kneza Cordone na gospoštiji se provodi intenzivna kolonizacija kako bi se naselila prazna ili poluprazna naselja. Doseljavaju se obitelji iz Hrvatske i drugih dijelova Slavonije, a od početka 19. stoljeća dolaze obitelji iz Njemačke i Češke.

U doba kada Pejačevići postaju vlasnici, virovitičkom je vlastelinstvu, osim trgovišta Virovitice, pripadalo 29 sela i 5 pustih terena. Drugu polovicu 18. stoljeća na virovitičkoj gospoštiji obilježavaju nezadovoljstvo kmetova i njihove česte bune u doba Marka III. Pejačevića, te stalni sukobi između trgovišta Virovitice i virovitičkoga feudalca. Zemaljski gospodari Pejačevići povećavali su feudalna davanja, te smanjivali i ukidali stara prava građana, npr.: držanje mitnice, pravo mesarenja, vinotočja i održavanja sajмова. Virovitički su feudanci imali do 1768. godine i "pravo mača" (*ius gladii*), tj. pravo izricanja smrtno kazne. Josip II. grof Pejačević napustio je vojničko zvanje i posvetio se vlastelinstvu: isušio je močvaru Rogovac, zasadio velike voćnjake, počeo uzgajati ribe u ribnjacima, zasadio nove vinograde, te naseljavao pusta sela u okolici Virovitice. Vlastelinstvo je 1829. godine stavljeno pod sekvestar, tj. pod prinudnu upravu, radi naplate dugova koje je napravio Antun IV. Pejačević.

Najjači gospodarski uspon vlastelinstvo je doživjelo kada su ga posjedovali knezovi Schaumburg-Lippe. Ono je tada bilo jedno od najvećih vlastelinstava u Hrvatskoj. Bilo je još povećano s vlastelinstvima Slatina, Mikleuš (kupljen 1842. godine od

Sjeverno pročelje - ulaz u dvorac

plemića Mihalovića) i Špišić Bukovica (kupljena 1861. godine). Posjed knezova Schaumburg-Lippe protezao se od Drave na sjeveru do obronaka Bilogore i Papuka na jugu te od granice đurdevačke krajiške pukovnije na zapadu do našičkoga vlastelinstva na istoku. Virovitičko vlastelinstvo zapremalo je 77.450 jutara i 962 četvornih hvati zemlje, od čega je bilo oko 60.000 jutara šume, oko 8500 jutara oranica, oko 3000 jutara livada, 2850 jutara pašnjaka i 177 jutara vinograda. Vlastelinstvo je bilo podijeljeno u osam majura: Antonovac, Korija, Rogovac, Miholac, Senkovic, Slatina, Mikleuš i Bukovica. Gotovo sva gospodarska zemljišta bila su u ravnici s plodnim tlom (crnicom). Nije bilo moguće obrađivati svu zemlju pa je oko 40 posto oranica bilo u zakupu. Zbog pomanjkanja pruga i dobrih cesta izvoz proizvoda bio je otežan sve do kraja 19. stoljeća. Glavni je prihod bio od šuma kojima je virovitičko vlastelinstvo obilovalo. Godine 1846. na vlastelinstvu postoji omanja šećerana na parni pogon, radio je i paromlin, a utemeljene su tvornica žeste, pecara rakije i nekoliko manjih ciglana. Svoj gospodarski vrhunac posjed je doživio potkraj 19. i početkom 20. stoljeća, kada su izgrađene šumske željeznice

za izvoz hrastovine. Već 1910. godine golemo je vlastelinstvo doživjelo svoj kraj, raspavši se na brojne manje posjede.

Dvorac u Virovitici počeo je graditi Antun III. grof Pejačević, sin Josipa II. Tijekom druge polovice 18. stoljeća Pejačevići su živjeli u skromnoj kući koja se nalazila u srednjovjekovnoj virovitičkoj tvrđavi. Već ruševna utvrda srušena je tijekom 1798. i 1799. godine i na njezinu je mjestu podignut od 1800. do 1804. današnji dvorac, i to prema nacrtu arhitekta N. Rotha. Antun. III Pejačević (prema J. Adamčeku, to je Antun I.) umro je 1802. godine, ne dovršivši dvorac. Gradnju je nastavio njegov sin Antun IV. koji se uselio u dvorac 1804. sa svojom

Detalji: južnoga perivojnog pročelja (gore) i sjevernog pročelja (dolje)

Istočno krilo ulaznog pročelja

suprugom Marijom Sidonijom rođ. groficom Janković od Voćina. Dvorac je vjerojatno izgrađen na temeljima sjevernoga dijela bedema, tako da je zadržao istu urbanističku os. Glavno pročelje dvorca okrenuto je prema gradskom trgu, crkvi i dominantnoj baroknoj osi koja ide od dvorca u smjeru sjevera i gubi se u dravskoj ravnici. Sjeverna orijentacija glavnoga pročelja i glavnoga salona u dvorcu nepovoljna je zbog izostanka izravnoga sunčeva svjetla, ali to je bio nuždan i logičan ustupak urbanističkoj situaciji. Posljedica je toga da su sve sobe okrenute na sjever, a hodnik je obasjan suncem s juga. Jedino sobe na bočnim završecima dvorca dobivaju istočno odnosno zapadno sunčevo osvjetljenje. Dvorcu se prilazi s trga mostom koji premošćuje opkop oko dvorca. Grabište je danas bez vode i podsjeća na nekadašnji srednjovjekovni Wasserburg. Početkom 20. stoljeća bio je još ispunjen vodom.

Dvorac je jednokatna zgrada, tlorisno u obliku izduženoga pravokutnika veličine oko 88 x 13 metara, s plitkim rizalitim na bočnim stranama i s osobito naglašenim središnjim rizalitom na sjevernom i južnom pročelju. Na glavnom, sjevernom pročelju jaka rizalitna istaka nastaje zbog izvlačenja glavnoga salona i altane, a na južnom dvorišnom pročelju zbog

izvlačenja stubišta. Altana, nošena sa 16 stupova postavljenih u dva reda, jest terasa glavnoga salona dvorca i istodobno ima ulogu ulaza u dvorac. Altana je postavljena točno u osi prilaznoga mosta i barokne gradske osi. Sjeverno glavno pročelje rasčlanjeno je nizom prozora (četiri su prozora glavnoga salona) te pilastrima s naglašenim polukapitelima i opuštenim girlandama. Južnom dvorišnom pročelju, okrenutom prema perivoju, ritam daju otvorene arkade u prizemlju i ostakljene na katu, te po tri prozorska otvora na svakom od tri rizalitna istaka. Mansardno krovište, iznad dijelova tlorisa koji imaju rizalitne istake, daje dvorcu reprezentativan izgled. Brojni ukrasni elementi stilski svrstavaju taj dvorac u rani klasicizam na izmaku baroka, odnosno u kasnobarokni klasicizam. Dvorac ima u prizemlju provoz za vozila. U prizemlju su se nalazile pomoćne i gospodarske prostorije, a na katu sobe za stanovanje vlasnika. U dvorcu je 1831. godine bilo 38 soba.

U dvorcu se već godinama nalazi Gradski muzej te Gradska biblioteka i čitaonica. Radovi na obnovi zgrade počeli su pedesetih godina, a temeljita je obnova napravljena 1971. Izvorna namjena dvorca prestala je odlaskom knezova Schaumburg-Lippe. Iako je Ivan grof Drašković koristio dvorac neko vrijeme, nikada se više u njemu nije odvijao život vlastelinske obitelji. Još 1912. godine općinsko je zastupstvo odlučilo kupiti dvorac s perivojem i pretvoriti ga u Hrvatski dom. Prvi svjetski rat onemogućio je taj naum. Grof Drašković ponudio je dvorac virovitičkoj općini 1916. godine za 60.000 tadašnjih kruna, ali ona je to odbila. Grad je uspio kupiti dvorac tek 1931., kada je u njega smješteno gradsko poglavarstvo.

Perivoj oko dvorca, veličine 4,79 hektara, blago je uzdignut u odnosu na grad, kojemu daje prepoznatljivost, ispunivši visokim raslinjem središnji gradski blok. Perivoj je bitan činitelj

urbanističke i arhitektonske kompozicije te slike grada. Iako se osjeća i odčitava barokno-klasicistički pristup u urbanističkoj zamisli dvorca, perivoja i glavne gradske osi, ipak perivoj nosi obilježja pejzažne parkovne arhitekture druge polovice 19. stoljeća. Na starim fotografijama, među kojima je najstarija iz 1896. godine, vide se skromni dvorišni historičistički cvjetni nasadi. Nekoliko veoma starih stabala (npr.: platane, katalpe, javori, jaseni, topole) ukazuju da je perivoj mogao biti začat prije 150-200 godina, ali ne treba isključiti ni mogućnost da su unutar grabišta neka stabla bila samonikla

Istočni dio perivoja

ili su posađena bez podizanja perivoja. Nazočnost stabala ne znači i oblikovani perivoj. On je zasigurno bio već uobličen sredinom 19. stoljeća, u doba knezova Schaumburg-Lippe. Perivoj je zaštićen kao spomenik kulture od 1962. i kao spomenik parkovne arhitekture od 1967. godine. Njegova je zaštita počela još 1920., kada je zaustavljena parcelacija južnoga dijela perivoja, gdje je, na žalost, 1942. izgrađen gradski bazen, obnovljen i proširen 1991./92. Gradnja bazena u perivoju, a još više njegova nedavna obnova, dokaz je neshaćanja vrijednosti dvorca i parka, ali i urbanističko-arhitektonskoga identiteta grada. Bazenom i njegovim pratećim sadržajima, stoljećima stva-

ran identitet povijesnoga središta grada bitno je narušen. Usprkos oštećenjima i nedovoljnom održavanju, nekadašnji vlastelinski perivoj virovitičkoga dvorca danas je privlačan gusti šumarak. Osim već spomenute urbanističke vrijednosti, on posjeduje i povijesnu te osobito dendrološku vrijednost. Brojne svoje drveća svojom veličinom i starošću, kao i prepoznatljivom arhitekturom krošnje, usprkos pretjeranoj gustoći - daju današnjem virovitičkom gradskom parku osobitu draž i ljepotu. Potkraj sedamdesetih godina 20. stoljeća u parku je bilo devedesetak različitih vrsta biljaka. Prilikom popisivanja 1995. godine zabilježeno je 76 svojta drveća i grmlja. Brojnost biljnih vrsta manje je posljedak izvorne botaničke zamisli perivoja, a mnogo više nepromišljenih obnova i nedostalnoga održavanja zbog čega su u parku nazočne brojne samonikle biljne svojte.

Dvije su obitelji ostavile osobit trag u povijesti vlastelinstva i dvorca u Virovitici: grofovi Pejačević, koji su zajedno s Viroviticom razvijali svoj plemićki položaj i ugled, te knezovi Schaumburg-Lippe, zaslugom kojih su dvorac i vlastelinstvo bili među najvećima u Hrvatskoj.

Kneževska obitelj Schaumburg-Lippe podrijetlom je iz Westfalije, gdje se 1129. godine javlja ime Bernharda koji je gospodario posjedom Lippe. Grofovski naslov obitelj dobiva 1529., a kneževski 1807. godine. Utemeljitelj obitelji Schaumburg-Lippe jest Philipp (1601.-1681.) koji je, naslijedivši 1640. posjede svoje sestre, udane za grofa Schaumburga, dodao svome prezimenu i njezino. Obitelj Schaumburg-Lippe imala je u Njemačkoj svoju kneževinu s dva grada, Buckeburg i Stadhagen (između gradova Hannover i Minden). Georg Wilhelm (Juraj Vilim) Schaumburg-Lippe († 1860.) prvi je vlasnik Virovitice u svojoj obitelji. Nasljeđuje ga sin Adolf Georg (1817.-1893.), a njega njegov sin Georg (r. 1846.).

Knez Adolf Georg Schauburg-Lippe i njegova žena Lila (1870.)

Pejačevići su obitelj koja u predikatu svoga prezimena nosi ime Virovitice. Kraljica Marija Terezija dodijelila im je 1772. godine grofovsku titulu s predikatom "Virovitički" (*de Veröcze*). Iako su poslije prodali virovitički posjed, pa su od tada pretežito živjeli u Našicama, ime Virovitice u predikatu svoga prezimena zadržali su sve do danas. Pejačevići su jedna od malobrojnih obitelji koja se uspjela stoljećima održati u hrvatskoj povijesti i bitno utjecati na gospodarski, politički i kulturni život, i to ne samo Slavonije i Hrvatske nego i Mađarske. Njezin spomen počinje od polovice 18. stoljeća zbog vojničkih zasluga pripadnika te obitelji. Velika imanja i spretne ženidbeno-udajne veze članova obitelji Pejačević s najpoznatijim i najbogatijim obiteljima - ne samo u Hrvatskoj nego i u cijeloj Austrijskoj Monarhiji, pa čak i izvan nje - učinili su tu obitelj bogatom i moćnom. Obitelj Pejačević posjedovala je velike posjede: Viroviticu, Orahovicu, Našice, Podgorač i Retfalu u Virovitičkoj županiji; Mitrovicu i Rumu u Srijemskoj županiji; Zombu u Mađarskoj, te manja imanja ili zgrade u Osijeku, Zagrebu, Kerestincu, Budimpešti, Pečuhu, Barscu, Aradu, Beču i Münchenu. Ženidbama i udajama, Pejačevići su se povezali s obiteljima: Adamovich, Batthyány, Drašković,

Eltz, Erdödy, Hillebrand-Prandau, Inkéy, Janković Daruvarski, Janković Voćinski, Keglević, Mihalović i dr. Pejačevići su jedna od rijetkih plemićkih obitelji u Hrvatskoj o kojoj je mnogo napisano i koja je bila često predmet interesa. Iako su Pejačevići bili poznati po svojoj mađarskoj politici pa zbog toga nisu uživali uvijek osobitu popularnost u hrvatskom narodu, oni su ipak dali brojne uglednike i u javnosti znane osobe: generale i časnike (Nikola I., Josip II., Antun III., Aleksandar, Pavao, Ladislav ml., Nikola III.), poslanike i ministre (Andrija, Petar, dr. Teodor), banove (Ladislav st., dr. Teodor), znanstvenike i književnike (Matija III., Jakov, Julijan), dobročinitelje (Dominika, Pavao, Ferdinand, Marko III., Gabrijela).

Prema obiteljskim ljetopisima, koje neki autori smatraju legendom koju je vrlo teško dokazati, obitelj Pejačević potječe od bosanskoga kralja Stjepana Dabiše Kneževića (vladao 1391.-1396.), čiji je sin Parčija, zbog sudjelovanja u uroti protiv kralja Tvrtka, pobjegao u Bugarsku gdje je postao praotac Parčevića iz roda Kneževića. U drugoj polovici 15. stoljeća Gyoni (Ivan) barun Parčević (*Parchevich*) imao je četiri sina: Ivana I., koji je zadržao prezime Parčević; Dmitra, koji je po gradu Pejačevu uzeo prezime Pejačević; Stjepana,

koji se po gradu Kneze nazvao Knežević, i Tomu, koji se po svom ocu prozvao Tomagjonović. Iz Dmitrove loze razvila se obitelj Pejačević. Nakon austrijsko-turskih ratova u Bugarskoj 1690. godine, sinovi Matije I. († 1688.): Nikola II., Đuro II., Ivan I. i Marko II. pobjegli su iz Bugarske i nastanili se u Pečuhu (Mađarska), a od 1704. i u Osijeku. Sinovi Marka II. (1656.-1727.) i Ivana I. (1660.-1724.) bili su utemeljitelji obitelji. Ivanov sin Marko III. Aleksandar (1694.-1762.), sl. 731, bio je feudalni gospodar u Rumi i prvi veliki župan Srijemske županije. On je za sebe i svoga brata Matiju III. (1713.-1781.), poznatoga svećenika i povjesničara, kupio posjed Mitrovicu, koji mu je 1749. godine zamijenjen za feudalne gospoštije Virovitica i Retfala, jer je Mitrovica dospjela u Vojnu krajinu. Budući da nije imao djece, njegove posjede Rumu, Retfalu i Viroviticu naslijedio je Josip II. (1710.-1787.), sin očeva brata Marka II.

Josipu II. treba obitelj Pejačević zahvaliti za povećanje posjeda. On je 1732. godine kupio vlastelinstvo Našice i bio nasljedni gospodar Virovitice, Rume, Retfale, Podgorača i Kerestince (pokraj Zagreba). Za vojničke zasluge dobio je nekoliko priznanja. Osobito se istaknuo u nasljednom ratu protiv Francuza i Španjolaca u Italiji. U boju kod Piacenze i Guastalle bio je 1746. godine ranjen pa je 1748. istupio iz vojske i posvetio se unapređenju svojih posjeda. Godine 1760. potvrđen mu je ugarski barunat, a 1772. - zbog osobitih zasluga za kralja i domovinu - Marija Terezija dodijelila mu je nasljedno grofovstvo uz pridjevak "Virovitički". Josip II. imao je petero djece sa ženom Elizabetom rođ. barunicom Peterson. Kći Josefina otišla je u samostan, a sinovima je oporučno ostavio veliko bogatstvo: najstariji sin Sigismund I. dobio je Rumu, Retfalu i Podgorač; Karlo (Dragutin) III. i Antun III. podijelili su na jednake dijelove Našice i Viroviticu, a Antun

III. dobio je još i Kerestinec, nedaleko od Zagreba. Od spomenuta tri sina Josipa II. Počinju se razvijati tri loze Pejačevića: virovitičko-našička loza, koje je utemeljitelj Karlo (Dragutin) III. 4S9 (1745.-1815.); rumsko-retfalska loza, koje je začetnik Sigismund

(1741.-1806.), i budimska loza, koja je počela s Antunom III. (1749.-1802.) i koja je izumrla 1862. godine s Antunom V. O virovitičko-našičkoj lozi potanko se govorilo u tekstu o dvorcima u Našicama, a o rumsko-retfalskoj lozi, koja se ugasila potkraj 19. stolje

ća, bila je vezana uz dvorac Retfalu. Virovitičko-našička loza obitelji grofova Pejačević održala se do danas. Njezini brojni članovi žive posvuda u svijetu.

Mladen i Bojana Obad Šćitaroci
Preneseno iz knjige: *Dvorci i perivoji Slavonije – Od Zagreba do Iloka*

SADAŠNJE STANJE

Već u prvom dodiru s virovitičkim dvorcem mog se uočiti sve njegove današnje glavne značajke – dominantan gradski položaj, mnogo vlage (u zidovima, posebno prema gustom i sjenovitom sjevernom dijelu perivoja) te mnoštvo grafita u prizemlju. S južne strane održavanog perivoja nije moguće ne uočiti i gradski bazen koji je znatno narušio ljepotu cijelog dvorišno-perivojnog kompleksa.

Od 1972. godine dvorcem upravlja Gradski muzej Virovitica, kojemu ga je na upravljanje i održavanje ustupilo ondašnje gradsko poglavarstvo. Tada su, kako nas je izvijestila prof. Danica Draganić, koja nam je pružila sve informacije o sadašnjem stanju i namjeni dvorca, započeli veći popravci i adaptacije. Počelo se s izmjenom cijelog krovišta, posebno limenih kupola i crjepova, ličenjem pročelja i ulaznog prostora te popravcima instalacija i stolarije. Muzej je 1976. godine postavio prvi stalni postav u potkrovlju ispod središnje kupole.

Nakon iseljenja ureda gradskog poglavarstva iz zapadnog dijela I. kata, izvedene su manje adaptacije koje su uključivale uklanjanje pregrada i otvaranje većih vrata. Tako je dobiveno pet velikih soba u kojima je danas smještena povijesna i etnografska zbirka, a u manjim su prostorijama uredske prostorije i spremište muzejske građe. Potom je 1982. godine uređena središnja dvorana u kojoj su izmijenjeni parketi i istrunule nosive grede, a ujedno je uvedena i nova rasvjeta.

U sklopu priprema za obilježavanje 750. obljetnice grada Virovitice,

1984. godine uređeno je i istočno krilo I. kata. Njemu je, kao i prije zapadnom dijelu, vraćen raspored prostorija prema tlocrtu iz 1909. go-

Sjeverni i glavni ulaz u dvorac, sadašnje stanje

dine. Srušeni su naknadni pregradni zidovi, probijeno nekoliko većih vrata između prostorija, djelomično promijenjeni podovi i parketi, uvedene nove plinske i električne instalacije te uređena vanjska i unutrašnja stolarija. Tako je stalni muzejski postav dobio 8 novih prostorija za arheološku, povijesnu i likovnu zbirku. Kada bi se otvorila sva vrata na I. katu, dobio bi se neprekinuti prostorni niz od gotovo 80 metara. Valja dodati da su stube i hodnik popločeni kamenom, a prizemlje ciglom koju je po uzorcima napravila virovitička ciglana.

Muzej, dakle, nastavila je svoje izlaganje prof. Draganić, zauzima cijeli I. kat i II. kat ispod središnje kupole. U istočnom dijelu prizemlja smještena

je Gradska knjižnica i čitaonica. U zapadnom su dijelu prizemlja prostorije planinarskog društva *Rodoljub*, a dvije su prostorije svečano uređene za vjenčanja. U istočnom se dijelu podruma već više od 25 godina nalazi kuglana, a u zapadnom se dijelu nalazi restoran.

Na stropovima iznad središnje dvorane i na njezinim vanjskim zidovima uočene su pukotine sredinom osamdesetih godina prošlog stoljeća. Nakon temeljitih istraživanja, radi osiguranja stabilnosti krovne konstrukcije i ojačavanja nosivih zidova, ugrađen je čelični rešetkasti nosač sa zategama. Godine 1992. *IGH PC Osijek* izradio je geotehnički elaborat s proračunom dozvoljenog opterećenja i slijeganja tla, a tada su izvedena istraživanja stabilnosti krovne i stropne konstrukcije.

Dvorcu je nužno redovito održavanje i popravak većih oštećenja, za što, nažalost, nema mnogo razumijevanja od onih koji novcima raspolažu. Trenutno je najveći problem strop iznad jedne od središnjih soba na I. katu. Zbog većih i sve češćih prokišnjavaanja krovišta istrunule su nosive grede. U teškom su stanju i prozori, posebno na sjevernoj strani, koji nisu ličeni od 1984. godine i koji se gotovo raspadaju.

Razgovor s prof. Danicom Draganić, kustosicom, zaključili smo s napomenama o brojnim grafitima. To su, čini se, vrlo privlačne površine, posebno predvorje i natkriti hodnici prema južnoj strani perivoja. Nema nikakve čuvarske službe i ti su prostori stalno otvoreni. Jedno bi od mogućih rješenja za hodnike bilo u postavljanju rešetkastih željeznih vrata.

B. N.